

*Cédrus
Komplex
Tanulmányi Verseny*

Kedves Versenyzők!

Üdvözlünk Benneteket a Cédrus Gimnáziumban. Ebben a fordulóban az iskolapszichológus szerepébe bújhattok. Alább találjátok a Cédrus Gimnázium 10. a osztályfőnökének levelét:

Kedves Kollegina!

Sajnálatos módon kontaktszemély lettem, így a következő két hetet karanténban töltöm. Mivel az iskola tanárai elég leterheltek, szeretnék megkérni, hogy helyettesíts a következő időszakban. Kihasznlva a remek lehetőséget, hogy megismerkedhetsz az osztályommal, kérlek, térképezd fel a közösséget! Nagyon kíváncsi lennék a meglátásaidra, javaslataidra. Hogyan tudnám kicsit segíteni az osztály csapattá kovácsolódását?

Köszönettel:

Vargáné Szabó Márta

Osztályfőnök

A következő oldalon találtok hat darab feladatot részletes leírással, formai követelményekkel, amelyek segítenek a fenti megbízás teljesítésében.

Jó munkát kívánunk!

Guba Enikő

Szücs Angéla

Feladatok:

1) A szociometria kérdőív segítségével szokás a kapcsolatokat feltérképezni. Az eredményeket egy szociogramon lehet látványosan ábrázolni, amelyet egy kölcsönösségi táblázat segítségével készíthetitek el egyszerűen. A következő oldalakon (3–9) találjátok a kitöltött szociometria kérdőíveket és az osztálynévsort. Készítsétek el a kölcsönösségi táblázatot! Ennek segítségével hívásával rajzoljátok fel a szociogramot. (20 pont)

- Segítségként csatoltunk egy 10 oldalas szövegrészletet a szociometria elkészítéséről. (A feladatsor 11. oldalától olvasható a szükséges szakirodalom részlet.)
- A kölcsönösségi táblázatot excel-táblában érdemes elkészíteni, majd pdf formátumban exportálni. (A kölcsönösségi táblázatnál mindegy, hogy melyik kérdésre jelölték egymást a diákok, a lényeg, hogy kölcsönösen szerepelnek-e egymás kérdőívén.)
- A szociogramot akár paint segítségével is megrajzolhatjátok. A végeredményt itt is pdf formátumban küldjétek el.

2) Számoljátok ki a felrajzolt ábra alapján a sűrűségi-, a csoportkohéziós- és a közösségi indexet! Hány viszonzott kapcsolat van az osztályban? (10 pont)

3) A szociogram és a kiszámolt értékek alapján milyen problémákat és milyen pozitívumokat láttok ebben a közösségben? Elemezzétek a Cédrus Gimnázium 10. osztályának közösségét, minimum 1,5, maximum 3 oldal terjedelemben. A csatolt forráson kívül bármilyen más szociálpszichológiával foglalkozó forrást felhasználhattok. (30 pont)

4) Írjátok legalább 2 db 1,5 órás foglalkozást, ami javítaná az osztályközösséget. A részletes foglalkozásterv elkészítéséhez csatoltunk egy sablont, ez alapján dolgozzatok. (30 pont)

5) Mit gondoltok, be kell-e mutatni az eredményeket az osztálynak? Ha igen, akkor hogyan? Ha nem, miért? Indokoljátok döntéseteket minimum fél, maximum 1,5 oldal terjedelemben. (5 pont)

6) Kiragadtunk pár életképet az osztály mindennapjaiból, de néhány helyen kitörlődött a szereplők neve. Kiket írnátok be az üres helyekre, kikre illenek a szituációk? (10. oldal) (5 pont)

A feladat megoldásaitokat végül összesítsétek egy darab pdf fájlba, amelyhez a következő elnevezést használjátok: csapatnev_1fordulo_CKTV.pdf

Formai követelmények: Times New Roman betűtípus, 12 pt betűméret, 1,5 sorköz, 2,5 cm margó.

A fordulóhoz használt irodalom:

Katalin, N., & Éva, S. (2004). Pszichológia pedagógusoknak (pp. 266–275). Budapest: Osiris.

*Cédrus
Komplex
Tanulmányi Verseny*

Osztálynévsor:

1. Arató Gabriella
2. Békési Máté
3. Both Viktória
4. Czeizel Kelemen
5. Dombóvári Emma
6. Farkas Éva
7. Fehér Rebeka
8. Garamvölgyi Eszter
9. Gábor Dénes
10. Horváth Béla
11. Kovács Gedeon
12. Kováts Anna
13. Mészáros Beáta
14. Novák Nándor
15. Popper Lilla
16. Varga Bence

Név: Arató Gabriella

1) Kiket hívnál meg a születési bulidra?

Dombóvári Emma Popper Lilla Békési Máté

2) Kiknek mondanád el a titkaidat?

Dombóvári Emma

3) Osztálykiránduláson 4 fős sátrakban aludnátok. Kikkel laknál egy sátorban?

Dombóvári Emma Popper Lilla Fehér Rebeka

NÉV: BÉKÉSI MÁTÉ

1) KIKET HÍVNÁL MEG A SZÜLINAPI BULIDRA?

CZEIZEL KELEMEN NOVÁK NÁNDOR FEHÉR REBEKA

2) KIKNEK MONDANÁD EL A TITKAIDAT?

KOVÁCS GEDEON VARGA BENCE FEHÉR REBEKA

3) OSZTÁLYKIRÁNDULÁSON 4 FŐS SÁTRAKBAN ALUDNÁTOK. KIKKEL LAKNÁL EGY SÁTORBAN?

KOVÁCS GEDEON VARGA BENCE FEHÉR REBEKA

Név: Both Viktória

1) Kiket hívnál meg a születési bulidra?

Garamvölgyi Eszter Popper Lilla Varga Bence

2) Kiknek mondanád el a titkaidat?

Varga Bence Garamvölgyi Eszter

3) Osztálykiránduláson 4 fős sátrakban aludnátok. Kikkel laknál egy sátorban?

Garamvölgyi Eszter Fehér Rebeka Farkas Éva

Név: Czeizel Kelemen

1) Kiket hívnál meg a születési bulidra?

Kovács Gedeon

Mészáros Beáta

Kovács Anna

2) Kiknek mondanád el a titkaidat?

Gábor Dénes

Békési Máté

3) Osztálykiránduláson 4 fős sátrakban aludnátok. Kikkel laknál egy sátorban?

Gábor Dénes

Békési Máté

Név: Dombóvári Emma

1) Kiket hívnál meg a születési bulidra?

Arató Gabriella

Varga Bence

Kovács Gedeon

2) Kiknek mondanád el a titkaidat?

Arató Gabriella

3) Osztálykiránduláson 4 fős sátrakban aludnátok. Kikkel laknál egy sátorban?

Arató Gabriella

Kovács Anna

Fehér Rebeka

Név: Farkas Éva

1) Kiket hívnál meg a születési bulidra?

Dombóvári Emma

Arató Gabriella

Varga Bence

2) Kiknek mondanád el a titkaidat?

Arató Gabriella

3) Osztálykiránduláson 4 fős sátrakban aludnátok. Kikkel laknál egy sátorban?

Dombóvári Emma

Arató Gabriella

Fehér Rebeka

Név: Fehér Rebeka

1) Kiket hívnál meg a szülinapi bulidra?

Popper Lilla

Kováts Anna

Mészáros Beáta

2) Kiknek mondanád el a titkaidat?

Popper Lilla

Kováts Anna

Kovács Gedeon

3) Osztálykiránduláson 4 fős sátrakban aludnátok. Kikkel laknál egy sátorban?

Garamvölgyi Eszter

Kováts Anna

Varga Bence

Név: Garamvölgyi Eszter

1) Kiket hívnál meg a szülinapi bulidra?

Both Viktória

Békési Máté

Gábor Dénes

2) Kiknek mondanád el a titkaidat?

Both Viktória

Békési Máté

Novák Nándor

3) Osztálykiránduláson 4 fős sátrakban aludnátok.

Kikkel laknál egy sátorban?

Both Viktória

Popper Lilla

Farkas Éva

Név: Gábor Dénes

1) Kiket hívnál meg a szülinapi bulidra?

Varga Bence

Kovács Gedeon

Fehér Rebeka

2) Kiknek mondanád el a titkaidat?

Czeizel Kelemen

Novák Nándor

Popper Lilla

3) Osztálykiránduláson 4 fős sátrakban aludnátok.

Kikkel laknál egy sátorban?

Kovács Gedeon

Békési Máté

Czeizel Kelemen

Név: Horváth Béla

1) Kiket hívnál meg a szülinapi bulidra?

Popper Lilla

Gábor Dénes

Czeizel Kelemen

2) Kiknek mondanád el a titkaidat?

Farkas Éva

Mészáros Beáta

Garamvölgyi Eszter

3) Osztálykiránduláson 4 fős sátrakban aludnátok.

Kikkel laknál egy sátorban?

Novák Nándor

Varga Bence

Név: Kovács Gedeon

1) Kiket hívnál meg a szülinapi bulidra?

Popper Lilla

Kovács Anna

Békési Máté

2) Kiknek mondanád el a titkaidat?

Békési Máté

Both Viktória

Czeizel Kelemen

3) Osztálykiránduláson 4 fős sátrakban aludnátok.

Kikkel laknál egy sátorban?

Varga Bence

Békési Máté

Novák Nándor

Név: Kovács Anna

1) Kiket hívnál meg a szülinapi bulidra?

Farkas Éva

Garamvölgyi Eszter

Varga Bence

2) Kiknek mondanád el a titkaidat?

Varga Bence

Fehér Rebeka

Both Viktória

3) Osztálykiránduláson 4 fős sátrakban aludnátok.

Kikkel laknál egy sátorban?

Popper Lilla

Mészáros Beáta

Grató Gabriella

Név: *Mészáros Beáta*

1) *Kiket hívnál meg a születési bulidra?*

Novák Nándor   Farkas Éva   Fehér Rebeka

2) *Kiknek mondanád el a titkaidat?*

Beth Viktória   Varga Bence   Garamvölgyi Eszter

3) *Osztálykiránduláson 4 fős sátrakban aludnátok.*

Kikkel laknál egy sátorban?

Fehér Rebeka   Arató Gabriella   Dombóvári Emma

Név: *Novák Nándor*

1) *Kiket hívnál meg a születési bulidra?*

Popper Lilla   Czeizel Kelemen   Fehér Rebeka

2) *Kiknek mondanád el a titkaidat?*

Kovács Gedeon   Békési Máté   Gábor Dénes

3) *Osztálykiránduláson 4 fős sátrakban aludnátok. Kikkel laknál egy sátorban?*

Gábor Dénes   Kovács Gedeon   Békési Máté

Név: *Popper Lilla*

1) *Kiket hívnál meg a születési bulidra?*

Kovács Gedeon   Fehér Rebeka   Novák Nándor

2) *Kiknek mondanád el a titkaidat?*

Békési Máté   Czeizel Kelemen   Fehér Rebeka

3) *Osztálykiránduláson 4 fős sátrakban aludnátok.*

Kikkel laknál egy sátorban?

Fehér Rebeka   Dombóvári Emma   Farkas Éva

Név: Varga Bence

1) Kiket hívnák meg a születési buliára?

Both Viktória

Kovács Anna

Mészáros Beáta

2) Kiknek mondanád el a titkaidat?

Kovács Anna

Garamvölgyi Eszter

Both Viktória

3) Osztálykirándulásra 4 fős sátorban aludnátok.

Kikkel laknátok egy sátorban?

Popper Lilla

Novák Nándor

Garamvölgyi Eszter

Cédrus Komplex Tanulmányi Verseny

6. Feladat: szituációk

a) Szerda reggel, mikor Emma belép az osztályterembe, meglepetten és kissé csalódottan konstatálja, hogy padtársa még mindig nem érkezett meg. „Furcsa –gondolja– _____ nem említette, hogy nem jön ma, kettőnk közül mindig én érek be később.” A becsengetéshez közeledve Emma egyre csak izgatottabban, idegesebben tekintget körül a teremben. Ezt egyik osztálytársa észre is veszi. Látva az esetet, rájön, hogy Emma feszengésének az az oka, hogy tudja, ma valószínűleg padtársa hiánya miatt egyedül fog ebédelni és nem fog kimenni szünetben az udvarra sem.

Ki lehet Emma padtársa?

b) _____ és _____ már a gólyatáborban egymásra találtak, azóta is jó barátok. Az utóbbi pár hónapban mindketten jóban lettek Lillával. A lánnyal való kapcsolatuk lassan a barátságukat veszélyezteti. Az osztály érdeklődve figyeli az alakuló szerelmi háromszöget.

Ki lehet a két fiú?

c) _____ mindig is az a fiú volt, aki könnyebben barátkozik lányokkal, mint fiúkkal. Szeret pletykálni, sorozatokról és könyvekről beszélgetni. Már előre fél az osztálykirándulástól, amikor nem lehet egy szobában a legjobb barátnőivel.

Kiről szól ez a leírás?

d) _____ központi személyiség, kedves, nyitott, magabiztos kisugárzása miatt népszerű mind a fiúk, mind a lányok körében. Tág érdeklődési körének köszönhetően könnyen megtalálja a közös hangot a fiúk társaságával is, sőt legjobb barátnőjével, Rebekával gyakran ebédelnek velük. A lányok közül sokan csodálják könnyed, természetes viselkedése miatt, emellett pedig akadnak olyanok is, akik féltékenyek.

Kiről szól a bekezdés?

5. A CSOPORTSZERKEZET FELTÁRÁSA: A SZOCIOMETRIA

A csoporton belüli kapcsolatok feltérképezésének általánosan használt módszere a szociometria. A mérési eljárás kidolgozása Moreno (1934) nevéhez fűződik, aki a csoporttagok közti érzelmi kapcsolatok, a vonzalom és ellenszenv alapján rajzolta meg a csoport szerkezetét. A későbbi vizsgálatok az érzelmi viszonyokon túl a csoportban betöltött funkciók és szerepek területét is bevonták a csoport szerkezetének elemzésébe. Ez az eljárás a több szempontú szociometria (Mérei, 2004).

A szociometriai vizsgálatok az egyén helyzetét mindig egy adott csoporton belül vizsgálják. Azt mérik fel, hogy az egyént az adott csoport mennyire fogadja vagy utasítja el, milyen az egyén helyzete a csoporthierarchiában a csoport többi tagjához képest. A zárt körön kívüli kapcsolatok a vizsgálatban csak az elköteleződés és a befolyásolhatóság mértékének magyarázataként jelennek meg.

5.1. A több szempontú szociometria

13. A TÁRSAS KAPCSOLATOK, SZEMÉLYKÖZI VONZALOM ÉS A CSOPORTFOLYAMATOK

Alapelvek • A vizsgálatot névvel kell végezni, hiszen az egyik alapkérdésünk a rokonszenvi választások egyoldalúsága vagy kölcsönössége. Ezért is, és a vizsgálat megbízhatósága miatt is, fontos különösen az iskolai helyzetekben a válaszolók támogatásának megnyerése a vizsgálathoz. A felméréshez használt instrukciónak tartalmaznia kell

- a vizsgálat célját, ami általában a csoport jobb megismerése, a csoportlétkör fejlesztése. Ehhez hasznos szempontok nyerhetők a vizsgálat alapján.
- Az adatok kezelése a másik kiemelendő szempont: ki milyen formában kap információt az eredményekről? Ennek célszerű formája nem könnyű kérdés, ezért erre a módszer ismertetése után térünk ki.
- Nagymértékben növeli az adatok megbízhatóságát, ha a választásnak tétje van: konkrét szervezési feladathoz, például együtt dolgozó csoportok összeállításához vagy kiránduláson a szobabeosztáshoz használjuk fel az eredményeket.
- A választható személyek körét, vagyis a csoport határait ki kell jelölni. Ez iskolai keretben általában nem okoz gondot, mert az iskolai osztályba tartozás egyértelmű csoportthatár.
- Célszerű a vizsgálatot az összes csoporttag jelenlétében és ott lebonyolítani, ahol a csoport él. A cél az, hogy könnyen felidézhetőek legyenek a választandó csoporttagok. Ez az iskolai osztály esetén könnyen adódik, legjobb, ha olyan időpontot választunk, amikor mindenki jelen van. Ha mégis hiányzók vannak, ezek válasza utólag pótolandó, és a választásnál ki kell emelni, hogy a hiányzókra is gondoljanak. Óvodások esetén éppen a könnyű elterelhetőség miatt célszerű a kikérdezést négy szemközti végeznit az öltözőben, ahol a jelek segítenek a csoporttagok felidezésében.
- A választható személyek számát nem célszerű megkötni, ha a csoport feltérképezése a cél, de a konkrét személyek választása helyett csoportok nem jelölhetők meg, mint a „minden fiú”, az „egész osztály”. A spontán választásnál általában 3-5 személyt jelölnek meg a válaszolók. Kutatási célból a választandók számát korlátozni szokták a jobb összehasonlíthatóság kedvéért.
- A kérdőív összeállításánál az életkori sajátosságokra ügyelni kell, és a kérdésekkel a csoport által reálisan átélhető és konkrét helyzetekre kell rákérdezni. A kérdéseket feltételes formában fogalmazzuk meg. Kilenc év felett írásban csoportosan végezhető a felmérés, fiatalabbaknál viszont csak szóban, beszélgetés keretében vagy tárgyak segítségével (postásjáték).

A kérdőív mindig a csoport sajátosságaihoz és a vizsgálat céljaihoz kell hogy igazodjon, ezért az életkor szerint is változik. Példaként Mérei Ferenc középiskolások számára készített rövid kérdőívét közöljük (Mérei, 2004, 144.).

Rövid kérdőív középiskolásoknak

1. Ha az osztály klubdelután rendezne, ki lenne a legalkalmasabb ennek megszervezésére?
2. Ha az osztály többnapos utazásra indulna, kivel utaznál szívesen egy fülkében?
3. Ki az az osztálytársaid közül, aki valamilyen területen (tudomány, művészet vagy egyéb) kiemelkedően tehetséges?
4. Ha az osztály döntőbírárságot alakítana kisebb fegyelmi ügyek megtárgyalására, kiket jelölnél a bíróság tagjaiul?
5. Osztálytársaid közül ki az, akivel érettségi után is szívesen barátkoznál?
6. Nehéz élethelyzetben, kínos ügyben kikhez fordulnál baráti segítségért az osztálytársaid közül?
7. Ha az osztályfőnök váratlan távolléte miatt a tanulók közül kellene őt valakinek helyettesítenie, ki lenne erre a legalkalmasabb?
8. Kivel töltenél szívesen egy vasárnapot az osztálytársaid közül?
9. Kik azok az osztálytársaid közül, akiknek a viselkedése sokaknak tetszik, akiknek a viselkedését sokan követik?

13. A TÁRSAS KAPCSOLATOK,
SZEMÉLYKÖZI VONZALOM ÉS
A CSOPORTFOLYAMATOK

10. Egy diákparlamentben ki képviselné legjobban az osztályt társaid közül?

A kérdőív négy szempontot tartalmaz, ezeket külön dolgozzuk fel:

Rokonszenvi kérdés:

(együttlét, barátkozás): 2, 5, 8 (személyi bizalom): 6

Funkció:(vezetés, szervezés): 1, 7, 10

(döntés, igazságosság): 4 Tulajdonság: (képeségek, pl. intelligencia, művészet, nyelv): 3 Népszerűség: 9

Csak a rokonszenvi kérdések alapján készül a kölcsönösségi táblázat. A válaszolók neve kerül a sorokba és oszlopokba egyaránt. A sorokban tüntetjük fel, hogy a személy kiket választott. A vastag vonal a kölcsönös választást jelzi, ahol a rokonszenvi kérdések bármelyikében való választást figyelembe vesszük, nemcsak azt, amikor a személyek ugyanabban a kérdésben választják egymást.

	A. Bea	C. Dani	E. Feri	G. Gabi	Deklarált kapcsolatok száma	Kölcsönös kapcsolatok			
						4x	3x	2x	1x
A. Bea		II	III		2				1
C. Dani	I		III		2			1	1
E. Feri		II		IIII	2			2	
G. Gabi	I	I	II		3			1	
A személyt választók száma	2	3	3	1		0	0	4	2

13. 1. TÁBLÁZAT Kölcsönösségi táblázat

	Rokonszenv				Funkció			Tulajd.	Népsz.	Összegezve				
	2.	5.	8.	6.	1.	7.	10.	3.	9.	R.	F.	T.	N.	Összesen
A. Bea														
C. Dani														
stb.														
Összesen														
Eloszlás														
Eloszlási mutató														

13. 2. TÁBLÁZAT Gyakorisági táblázat

A gyakorisági táblázat az összes kérdés alapján készül: a név sorába kerül a személy által kapott szavazatok száma. Az eloszlás sorába az adott kérdésben szavazatot kapott személyek számát írjuk. A kölcsönös rokonszenvi választások alapján rajzoljuk fel a szociogramot. (A 13.4. ábra a szociogramra mutat egy példát.)

Szerkezeti mutatók

- A CM-(centrális-marginális) mutató százalékban fejezi ki a csoportszerkezetben központban, a központhoz kapcsolódó, de nem zárt alakzatban lévők és a peremen lévők arányát.

Központnak tekintjük az olyan zárt alakzatban (háromszög, négyszög, ötszög stb) lévőket, akiknek a kapcsolati köre saját magát is beleszámítva eléri a csoport egynegyedét.

A CM-mutató átlagértékei: centrum : köztes : perem = 20% : 50% : 30%.

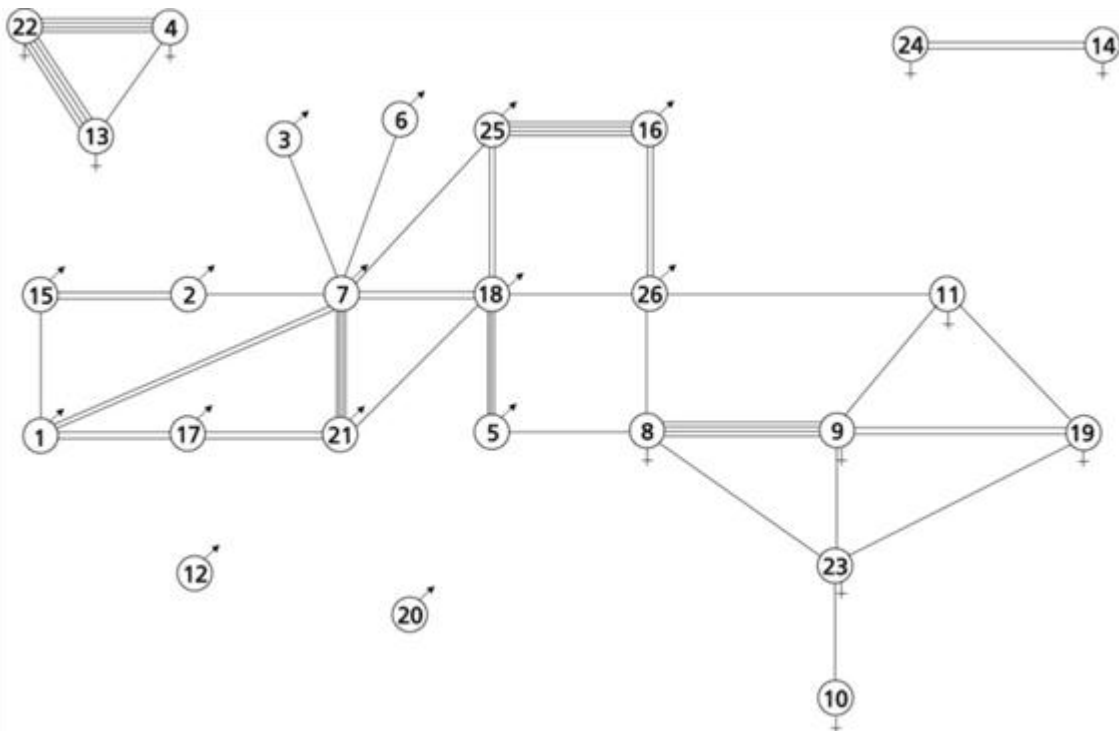
- Sűrűségi index (SI): Hány kölcsönös kapcsolat jut egy személyre?

13. A TÁRSAS KAPCSOLATOK,
SZEMÉLYKÖZI VONZALOM ÉS
A CSOPORTFOLYAMATOK

$$\text{Sűrűségi index} = \frac{\text{kölcsönös kapcsolatok száma}}{\text{csoporttagok száma}}$$

(Átlag = 0,9–1.)

Gyakori számítási hiba, hogy a többszörös választást nem egy kapcsolatnak számolják. Minden kapcsolatot csak egyszer kell figyelembe venni, mert ez a mutató azt méri, hogy hány barátság van a csoportban. Az 1 körüli érték azt jelenti, hogy átlagosan két barátja van mindenkinek. Ilyenkor érezzük magunkat igazán a csoporthoz tartozónak.

13.4. Ábra Általános iskolai 6. osztály szociogramja

- Csoportkohéziós index: a lehetséges kölcsönös kapcsolatok hány százaléka realizálódott? Ez a mutató a csoportlétszámhoz viszonyítja a barátságok számát. A tartalma nem tér el alapvetően az SI-től, de a külföldi szakirodalomban ezzel találkozhatunk. Minél nagyobb egy csoport, azonos SI mellett ennek az értéke annál kisebb, ami kifejezi azt az alapvető csoportjelenséget, hogy a nagyobb létszámú csoportokban az együttes élmény, az összetartozás élménye szükségszerűen kisebb.

$$\text{Csoportkohéziós index} = \frac{\text{kölcsönös kapcsolatok}}{n(n-1)} \times 200.$$

(Átlag = 10–13, n = a csoporttagok száma.)

- Kölcsönösségi index (KI): hány százalékának van kölcsönös kapcsolata?

$$\text{Kölcsönösségi index} = \frac{\text{kölcsönös kapcsolatokkal rendelkezők}}{\text{csoportlétszám}} \times 100.$$

(Átlag = 85–90%.)

Magányosnak lenni egy csoportban egyértelmű hátrány. Törekedni kell arra minden közösségben, egy iskolai osztályban is, hogy minden csoporttag találjon barátot. Ugyanakkor érdemes azt tudni, hogy az átlagos, ha úgy tetszik, „normális” működés mellett is a gyerekek 10-15%-a magányos. Ennek, mint láttuk, egyéni jellemzők is

13. A TÁRSAS KAPCSOLATOK, SZEMÉLYKÖZI VONZALOM ÉS A CSOPORTFOLYAMATOK

okai lehetnek, de gyakran a csoportműködés problémái tükröződnek abban, hogy bizonyos gyerekeket nem fogad be a csoport.

- Viszonzott kapcsolatok: hány százaléka kölcsönös a deklarált kapcsolatoknak?

$$\text{Viszonzott kapcsolatok} = \frac{\text{kölcsönös kapcsolatok}}{\text{összes választás}} \times 100.$$

(Átlag = 40–50%.)

A túl kevés és túl sok viszonzott kapcsolat egyaránt jelezhet működési problémákat. Egy alakuló csoportnál természetes, ha még kevés a viszonzott választás, de sok a vágyott kapcsolat. Ha azonban egy régóta együtt lévő csoportban kevés a viszonzott kapcsolat, ez jele lehet a klik- kesedésnek, bizonyos csoportok be nem fogadásának. Az átlag feletti értéket az SI értékével együtt érdemes elemezni. Ha az SI magas érték – sok a megvalósult barátság –, akkor lehet, hogy csak egy jól kialakult összetartó csoporttal van dolgunk, de átlagos vagy az alatti SI mellett arra kell gondolnunk, hogy a csoport bemerevedett, lezárták a társak felé nyitást, vagy a csoport már leépülőben van. Például úgy érzik, hogy 12. osztályban már nem érdemes új, rövid életű barátságokat kötni.

A csoportszerkezet típusai • A társas mezőben az alábbi öt szerkezeti típust különíthetjük el:

- Halmaz (nincs zárt, sok magányos)

KI 50%SI 0,5 alatt

- Laza (párok láncok)

KI 70-80%SI 0,7-0,8

- Egy központú, széles peremű (egy központ, sok magányos)

- Tömb (egy nagy tömb, kevés magányos)

KI 80% fölöttSI 1 fölött

- Több központú (több mint 50% zárt alakzatban)

KI 80%SI 1,1 fölött

A csoportlégkör mutatója a választások elosztását nézi. A rokonszenvi és funkciókérdések személyek közti eloszlásának aránya információt ad arról, hogy milyen szempont határozza meg a választásokat. Egy harmonikus közösségben a rokonszenvi választásokat szubjektív szempontok befolyásolják. A személyes szimpátia alapján optimális esetben mindenki kap szavazatokat, mert barátnak mindenki „alkalmas”. A funkciókérdéseknél azonban az biztosítja a jó csoportműködést, ha a rátermettség alapján választjuk ki a személyeket. Ha mindenki a barátját tartja alkalmasnak egy szervezési feladatra, az az éretlen, érzelemvezérelt működés jele, ha viszont a csoportban funkciókkal rendelkezőket szeretné mindenki barátjának, az a merev, tekintélyvezérelt működés megnyilvánulása.

Az elosztási mutató (normához igazodás) a választások elosztását vizsgálja, amit az átlagos eloszlási értékekhez viszonyítunk (13.3. táblázat).

$$\text{Elosztási mutató} = \frac{\text{adott szempont szerinti választások összege}}{\text{hány tanuló közt oszlik meg a választás}}.$$

Harmonikus közösségben alacsony rokonszen- vi érték = szubjektív választás, magas funkcióérték = normához igazodó választás.

16.1. táblázat - 13.3. TÁBLÁZAT A csoportlégkör mutatója

13. A TÁRSAS KAPCSOLATOK,
SZEMÉLYKÖZI VONZALOM ÉS
A CSOPORTFOLYAMATOK

	Rokonszenv	Funkció	Normához igazodás mértéke
Alacsony érték	0-1,9	0-2,5	Szubjektív választás
Közepes érték	2-2,5	2,6-3,9	
Magas érték	2,6	4	Normához igazodó választás

Szerepek a csoportban • Azoknak a személyeknek van jelentős, a csoporttagok által számon tartott szerepe, akik az átlagos szavazatszámnál lényegesen többet kapnak. Ezt vizsgálhatjuk az egyes kérdések, kérdéscsoportok és az összes válasz szintjén is.

$$\text{Jelentőség-index} = \frac{\text{az adott kérdésben leadott szavazatok}}{\text{szavazatot kapott személyek}} = \text{átlagos szavazatszám.}$$

A jelentőségindex alapján a csoportban megkülönböztethető szerepek:

- elsődleges szerep: az átlag kétszeresét kapott személy,
- másodlagos szerep: az átlag másfélszeresét kapott személy,
- tekintélyszemély: az összes kérdésben az átlagos szavazat másfél-, illetve kétszeresét kapott személy.

Vizsgálatok a szociometriával kapcsolatban

A szociometria vizsgálati eljárása és mért mutatói, mint látjuk, jól kidolgozottak és számszerűsítettek. Ez nagymértékben járult hozzá ahhoz, hogy a csoporttal kapcsolatos számos kérdés szisztematikus vizsgálat tárgyát képezte. A vizsgálatok jellemző irányai:

- a csoportszerkezet életkori változásai,
- a nemek közti különbségek,
- a népszerűséget meghatározó személyiség- és szociológiai tényezők,
- a vezetés csoportszerkezetre gyakorolt hatása,
- a szociometriai szerkezet, a kommunikációs háló és a csoportlétkör kapcsolata,
- a korábban tárgyalt vonzalmak és attitűdhasonlóság összefüggése.

„Ki mondta, hogy fiúk és lányok között nem lehet barátság?”

A szociometriai szerkezet életkori alakulása • Az életkor növekedésével a csoport szerkezete jellemző fejlődési tendenciákat mutat. Míg 6-10 éves kor között a csoportbeli szerepek

hetek alatt is lényegesen változhatnak, addig a 15-19 éves korosztálynál a szociometriai viszonyok már csak lassan módosulnak.

A nemekre jellemző különbségek • Jellemző bizonyos életkori határok közt a két nem elkülönülése csoportszinten is. A saját nemű társ előnyben részesítése már 3 éves kor körül megkezdődik, és fokozatosan válnak a kortárs csoportok egyre homogénebbekké. 8 éves korban a szociometriai vizsgálatokban a fiúk 100%-a, a lányok 82%-a azonos nemű társat választ (Daniels-Beirness, 1989, idézi Vajda, 2002). A 1013 évesek informális kortárs csoportjait szintén a nemi homogenitás jellemzi, amely kamaszkorban a két nem egymás iránti növekvő érdeklődésének köszönhetően szűnik meg.

A csoport szerkezeti mutatókban is különbségeket tártak fel a vizsgálatok. Nem koedukált oktatási körülmények között a fiúknál az egy központú, míg lányoknál a több központú szerkezet gyakoribb (Merei, 1988). Koedukált osztályok fiúalcsoportjaiban szintén gyakoribb a centralizált egy központú szerkezet, ma a többi szerkezethez képest, a fiúk és lányok összehasonlításában azonban egy ötven osztályra kiterjedő vizsgálat nem talált nemekre jellemző eltéréseket a gyakori szerkezeti formák alapján (Hunyady Györgyné, 1977).

A népszerűséget meghatározó személyiség tényezők • A szociometriai pozíció és a személyiség egyes jellemzői közt kimutatható az összefüggés. A csoportpozíciók szempontjából előnyös tulajdonságok: intelligencia, jó iskolai teljesítmény, felnőttektől való függetlenség, kedvesség, szociabilitás, bátorság. A kedvező szociometriai státusz azonban nem egyes személyiségjellemzőknek köszönhető, hanem tulajdonság csoportoknak, illetve a tulajdonságok interakciójának. A jó tanulmányi teljesítmény például nem közvetlenül oka a kedvező társas helyzetnek, hanem a felelősségteljes magatartás áll a teljesítmény és a népszerűség háttérében is (Kolominszkij, 1980). A tulajdonságok közötti összefüggéseket mutatja az is, hogy a bukott tanulók általában rossz társas pozíciója összefügg az adott közösségben eltöltött idővel, a rövid ideje a csoportba tartozókra jellemző elsősorban a periférikus helyzet.

A személyiség tulajdonságok és társas pozíció összefüggését nemcsak a rokonszenvi választások és egyes tulajdonságok személyre jellemző szintjének korrelációjával vizsgálják, hanem a szélsőséges pozíciójú személyek személyiségjellemzőinek eltérései alapján is. Szakács (1968) centrális és periférikus helyzetű gimnáziumi tanulók projektív tesztekben mért személyiségjellemzőit hasonlította össze. A centrális pozíciójú tanulóknak (vezető, sztár, népszerű) jellemző a magas indulati feszültség, értelemvezérelt önszabályozás, fokozott érdeklődés és érzelmi viszonyulás. A társas kapcsolatok magas fokú érzelmi telítettsége és feldolgozása, ugyanakkor fegyelmzett és alkalmazkodó magatartás egyidejű megléte biztosítja a kedvező társas helyzetet. A

13. A TÁRSAS KAPCSOLATOK, SZEMÉLYKÖZI VONZALOM ÉS A CSOPORTFOLYAMATOK

perifériára szorulókat ezzel szemben a szintén magas indulati feszültség mellett fokozott szenzibilitás, sértődékenység, gyanakvás és paradox indulati reakciók, labilitás, agresszió jellemzi.

A fizikai vonzerő szintén fontos szerepet játszik a szociális pozíciók elnyerésében. A testi fogyatékosok rontja a csoportban az egyén helyzetét. A testi fogyatékosok közt kétszer annyi a perifériára szoruló aránya (Kolominszkij, 1980).

Az egyén tulajdonságainak szerepe nem egyformán játszik szerepet a csoportalakulás és a működés fázisában. Kimutatható például, hogy az extravertizáció a csoportalakulás, ismerkedés fázisában kedvező a népszerűség megszerzésében, a csoportszerkezet megszilárdulása után azonban az extravertált tanulók centrálisabb helyzete az introvertált tanulókhöz képest lényegében megszűnik (Maxwell, 1990; Kolominszkij, 1980).

A népszerűséget meghatározó szociológiai tényezők • A szociológiai jellemzők és a szociometriai pozíció közötti összefüggéseket több vonatkozásban vizsgálták. A szülők foglalkozása nemcsak a képzettség színvonala szerint rétegezi a csoportot. Például a szülők tanári státusa, különösen az adott intézmény tanárainak gyerekei esetén óvodáskorban a pozíciók erősödését okozza, később a helyzeti tényezők függvényében magasabb pozíciót és érzelmi elutasítást egyaránt eredményezhet (Kolominszkij, 1980).

A magasabb szocioökonómiai státus a pozíció javulását eredményezi. Több tényező együttes vizsgálata alapján ennél azonban lényegesen árnyaltabb kép bontakozik ki (Hunyady György- né, 1977). A szülők társadalmi helyzetét, a tanulmányi eredményt, a közösséghez való hozzáállást, valamint a közösségben betöltött funkciókat és a népszerűséget vizsgálva azt találjuk, hogy a tanulmányi eredménynek markáns meghatározó szerepe van. Az iskolai teljesítmény közvetítő szerepet tölt be a társadalmi származás és a csoportban elfoglalt hely közt. A magasabb iskolai végzettségű szülők gyermekeinek jobb a tanulmányi eredménye, nagyobb közöttük a funkciót (ezen belül is a vezető szerepet) betöltők aránya, és nagyobb a népszerűsége. Ha azonban a jó, közepes és rossz tanulmányi eredményű rétegeket külön vizsgáljuk, akkor ezeken belül a társadalmi réteg szerepe már nem érvényesül. A közösséghez való hozzáállás szempontjából is a magasabb szocioökonómiai státusú és a jobb tanulmányi eredményű tanulók azok, akik számára fontos a csoport, jól érzik magukat a közösségben, és aktívan tevékenykednek is a közösségi célok érdekében. Itt a vizsgálat a tanulmányi eredmény hatásain túl is azt találta, hogy tendenciaszerűen az értelmiségi származású tanulók közt nagyobb a szélsőségesen kollektív magatartásuk aránya. Rossz tanulmányi eredmény esetén gyakori a kollektivitás szempontjából konfliktusos és kifejezetten ellenséges hozzáállás, amit rossz tanuló értelmiségi származású tanulóknál ugyancsak kisebb arányban tapasztaltak.

A teljesítmény és a csoportban betöltött hely összefüggése a nemek szempontjából sem közömbös. Szintén az eddig tárgyalt vizsgálat eredménye, hogy a lányok tanulmányi eredménye (5-8. osztály) jelentősen jobb, mint a fiúké. Ezzel összefüggően a szélsőséges kategóriákban mutatható ki a nemek eltérő aránya a funkciók betöltése és a közösséghez való hozzáállás tekintetében. A lányok többen töltenek be vezető funkciókat, míg a fiúk közt több a funkcióval egyáltalán nem rendelkezők aránya. A lányok közt több a nagyon közösségi hozzáállású, fiúknál viszont a kifejezetten ellenséges magatartású.

A beilleszkedés szempontjából fontos tulajdonságok nem függetlenek a csoport működési jellemzőitől és normájától. Így a tanulmányi teljesítmény csoporthelyzetet javító szerepe attól is függ, hogy az adott csoportban a tanulmányi teljesítmény jelentősége mekkora.

5.2. A szociometriai szerkezet, a kommunikációs háló és a csoportlégkör kapcsolata

A szociometriai szerkezet és a kommunikációs háló kapcsolata már Moreno kiinduló vizsgálataiban is szempontként szerepelt. A kölcsönös kapcsolatok egyben a kommunikációáramlás útjai is a csoportban. Az egyik vizsgálatban az osztály különböző szociometriai pozícióiban lévő tagjával „bizalmasan” közölték egy a diákokat érdeklő álhírt – a másnapi tanítás elmarad -, és azt vizsgálták, hogy mennyi idő alatt jut el a hírvivőtől az osztály többi tagjához az információ (pl. Hunyady Györgyné, 1977). A hírek terjedése egy csoportban a rokonszeri hálózatokon keresztül történik, amit a szociogrammal ábrázolhatunk, a hírterjedés útja ez a kapcsolati rendszer, és a hírterjedés azokon a pontokon akad el, ahol ez a hálózat megszakad.

A kommunikációs háló típusai hatással vannak a csoportlégkörre és a csoportban végzett munka hatékonyságára. A működő csoportokban sokféle kommunikációs kapcsolat van, de ezeket egyszerű alaptípusokba lehet sorolni (lásd 13.6. ábra).

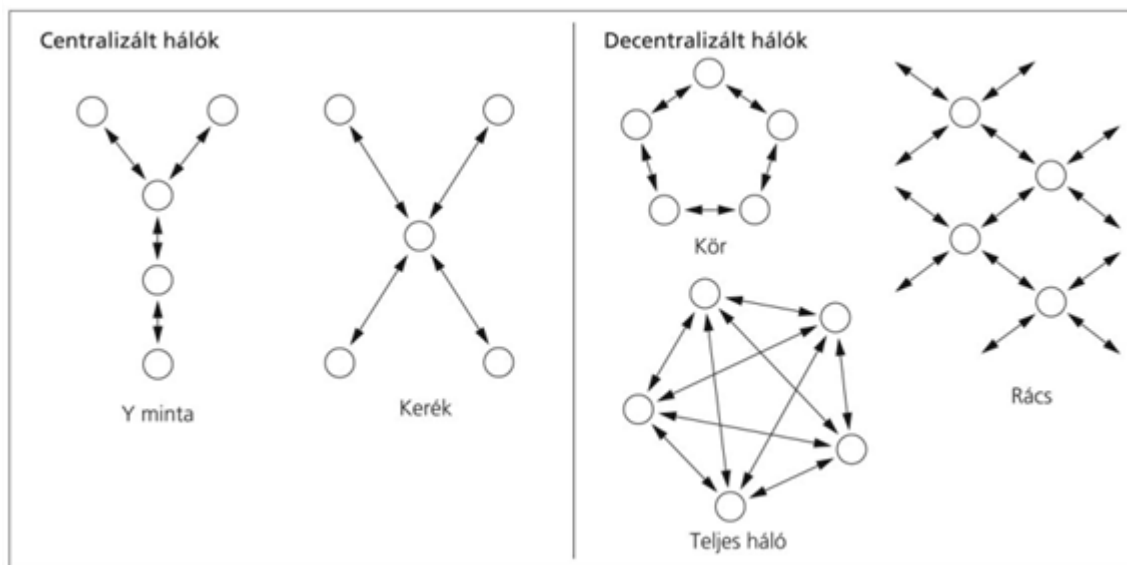
13. A TÁRSAS KAPCSOLATOK, SZEMÉLYKÖZI VONZALOM ÉS A CSOPORTFOLYAMATOK

A centralizált hálózatok az egyszerű feladatok esetén hatékonyabb feladatvégzést tesznek lehetővé, mivel a centrumban lévő személy minden információval rendelkezik, és gyorsan képes hatékony döntéseket hozni. Ugyanakkor a csoporttagok általában jobban érzik magukat a decentralizált helyzetekben, mert itt a társas- emocionális kommunikációra való igényük jobban kielégíthető.

Manapság egyre nagyobb szerepet kap az egyenrangú kommunikáció új formája, az interneten, különösen az e-mailen keresztül történő információáramlás. Ez lehetővé teszi, hogy a csoporttagok egyenlő mértékben férjenek hozzá az információhoz. Ennek köszönhető, hogy a kommunikáció kiegyensúlyozottabb, és az egyenrangú információhoz jutás javítja a tagok közérzetét (Smith és Mackie, 2001).

A szociometriai szerkezet tudatossági szintje • A szociometriai szerkezet különböző mértékben ismert a csoport előtt. Hunyady György- né (1973) a tényleges szociometriai szerkezetet vetette egybe a csoporttagok által észlelt kapcsolatokkal. A népszerűségi rangsor különböző helyein a csoportszerkezet becslésének pontossága eltérő, minél népszerűbb a csoportban valaki, annál pontosabban észleli a kapcsolatokat. A csoportban létező barátságokat a legjobban észlelő személyek sincsenek tisztában a teljes szociometriai hálóval, a kapcsolatok mintegyfelét ítélik meg valóságként. A kapcsolatok közt is van különbség abból a szempontból, hogy a csoport számára közismertek vagy kevésbé ismertek. A vizsgálatok szerint az osztályok közt is találunk különbségeket abból a szempontból, hogy a legpontosabban és legpontatlanabban becslők közti különbség kicsi vagy nagy.

A szociometriai pozíció és a tudatosság közti kapcsolat jellemzőit írja le Kolominszkij (1981) is, aki a tudatosság szintjének eltéréseit tartalmi sajátosságokkal köti össze. Eredményei szerint az elutasított személyeknél saját izolációjuk tudatosítása hiányzik, ezek a személyek túlértékelik a saját szociometriai pozíciójukat. A népszerű tagok esetén ezzel szemben a helyzetük alábecslését találjuk. Az életkor növekedésével óvodáskortól főiskoláskorig javul a tényleges kapcsolatok tudatosságának mértéke.

13. 6. ÁBRA A társas befolyás kommunikációs hálózatai. A centralizált hálózatok egyszerű feladatoknál jobb feladatvégzést, a decentralizáltak jobb csoportlétkörét és bonyolult döntéseknél hatékonyabb feladatmegoldást biztosítanak

5.3. A visszajelzés problémája

A csoport által átélt élmények tovább építik vagy rombolják a csoport léggörét. Ilyen együttes élmény a szociometriai vizsgálat maga is. A csoportot sokszor érdekli is, hogy mi a felmérés eredménye. Ezért több szempontból körültekintést igényel a kérdőív összeállítása és a visszajelzés is.

A negatív választásokra vonatkozó kérdések kamasz- és felnőttkorban nagy ellenállást váltanak ki, de kisebb korban is kerülni érdemes, a csoport általi elutasítás nagyrészt kiderül a választás hiányából is. A pluszinformáció haszna a kérdésfeltevés kockázatához képest aránytalanul kicsi.

13. A TÁRSAS KAPCSOLATOK, SZEMÉLYKÖZI VONZALOM ÉS A CSOPORTFOLYAMATOK

A visszajelzés legfontosabb szempontja, hogy a csoportot építő információkat érdemes a csoporttal megosztani, és tilos a szociometriával negatívan befolyásolni a csoportot. Ezt korántsem egyszerű megvalósítani, hiszen a csoport kívánatos változását sem tudjuk csak pozitív formában elérni, a változás mindig együtt jár feszültségekkel. Azokat az információkat érdemes kiemelni, amelyek előremutatnak, a kapcsolatokat építik. A másik ember felénk irányuló rokonszenve, mint láttuk, vonzalmat vált ki. Az a jellegzetes torzítás, hogy a rossz szociometriai helyzetben lévők túlértékelik a társas helyzetüket, segíti őket abban, hogy a csoport felé nyissanak, ezért az el nem fogadást ártalmas kommunikálni, különösen káros lehet a periférián lévők hibáztatása.

Ha a csoport légkörét sikerül az elfogadás irányába befolyásolni, akkor a szociometria hasznos segédeszköz lehet számunkra a csoport fejlesztésében. A legjobb megfigyelő figyelmét is elkerülhetik olyan információk a csoportról, amik hasznosak, például a tanár számára nem jelentős, csendes csoporttagok szerepe, kapcsolatai vagy éppen problémái.

5.4. KULCSFOGALMAK

átpártolás • csoport • elsődleges csoport • másodlagos csoport • csoportfejlődés • csoportkohézió • státus • szociometria • szociogram